Mamsa Dhatu

Dr. Savita

Dept. of Physiology

Introduction

- *Mamsa Dhatu* is the third *dhatu* formed and nourished by *ahara rasa*.

Vyutpatti (Etymology)

माङ् धातु । **(मापने योग्य)**

माङ् माने ।

Nirukti (Derivation)

- शरीरस्य पुष्टिकरः अवयवाच्छादकः पेशीस्नायवादिरूपेण संधिबंधान्कुचनप्रसरणादिकरः धातु मांसं नाम ||

अमरकोश

Paryaya (Synonyms)

पिशितं तरसं मांसं पललं क्रव्यामिषम् ।

(अमरकोश)

- Pishita
- Tarasa
- Palala
- Kravya
- Aamisha etc

Location

- कला : तासां प्रथमा (कला) मांसधरा नाम यस्यां मासे शिरास्नायुधमनीस्रोतसां प्रत्तानां भवन्ति। भवति चात्र

यथा बिसमृणालानि विवर्धन्ते समन्तत: ॥

भूमौ पंकोदक स्थानि तथा मांसे शिरादय: ।

सु. शा. 4/8-9

- Channel of Mamsa dhatu and mamsa dhara kala is the seat of Mamsa dhatu.

Karma (Function)

मांसं शरीरपुष्टिं मेदस श्च ।

सु.सु.15/7

प्रीणनं जीवनं लेपो...।

अ. ह.11/4

देहलेपमलमेदः पुष्टिभिः मासम् ।

अ. सं.सु.19/4

Mamsavaha Srotasa

मांसवहानां स्त्रोतसां स्नायुर्मुलं त्वक् च ।

च.वि.5/10

मांसवहे द्वे, तयोर्मूलं स्नायुत्वचं रक्तवहाश्च धमन्यः।

सु. शा.9/11

- Roots of Mamsavaha srotasa are Snayu and Twacha.

Utpatti (Formation of Mamsa Dhatu)

रक्तं वर्णप्रसादं **मांसपुष्टिं** जीवयति च ।   सु.सु. 10/5

रसात् रक्तं ततो मांसं... ।   च.चि.15/16

वाय्वम्बुतेजसा रक्तमूष्मणा चाभिसंयुतम् ।

स्थिरतां प्राप्य मांसं स्वात् स्वोश्मणा पक्वमेव तत् ।।

च. चि.15/29

- Poshya Rakta Dhatu ⟶ 1) Formation of mamsa Dhatu

  2) Nourishment of Upadhatu and mala of Rakta Dhatu

Mamsa Sara Purusha Lakshana

शङ्खललाटकृकाटिकाक्षिगण्डहनुग्रीवास्कन्धोदरः कक्षवक्षः पाणिपादसंधयः गुरुस्थिरमांसोपचिताः मांससाराणाम् । सा सारता क्षमां धृतिम् अलौल्यं वित्तं विद्यां सुखम् आर्जवम् आरोग्यं बलम् आयुश्च दीर्घम् आचष्टे ।

(Cha.Vi. 8/104)

अच्छिद्रगात्रं गूढास्थिसन्धि मांसोपचितं च मांसेन ।

(Su.Su. 35/16)

Concept of Peshi

सिरास्नाय्वस्थिमर्माणिसंधश्च शरीरिणाम्।

पेशिभिः संवृतान्यत्र बलवन्ति भवन्त्यतः ॥

सु.शा. 5/38

मांसान्यत्र निबद्धानि सिराभिः स्नायुभिस्तथा।

अस्थिन्यालम्बनं कृत्वा न शीर्यते पतन्ति वा ॥

सु. शा.5/23

प्रसारणान्कुचनयोरंगानां कण्डरा मताः।

शा. पू.5/40

Composition

मांस पार्थिवं...।

सु. सु.14/15 (भानुमती)

Clinical features of *Mamsa Kshaya*

- मांसक्षये विशेषेण स्फिक्ग्रीवोदर शुष्कता ।

  च.सु.017/65

- मांसेअक्षग्लानि गण्डस्फिक् शुष्कता संधिवेदना ॥

  अ.ह. सु.11/7

- Fatigue of eye muscle
- Emaciation of Cheeks, Buttocks
- Pain in Joints

Clinical features of *Mamsa Vriddhi*

मांसं गण्डार्बुदग्रन्थिगण्डोरुदर वृद्धिता: ।

कण्ठादिष्वधि मांसं च............................. ॥

अ. ह. सु.11/9

मांसं स्फिग्गण्डौष्ठोपस्थोरुबाहुर्जंघासु वृद्धिं गुरुगात्रता च ।

Su. Su.15/8

- Heaviness of Body
- Flabbiness of Buttocks, Cheeks, arms, thighs etc

Mamsa Pradoshaja Vikara

- अधिमांसार्बुदं कीलं गलशालूकशुण्डिके ।

  पुतिमांसालजीगण्डमालोपजिह्विका ॥

  विद्यात् मांसाश्रयान् .... ॥ च.सु.28/13-14

Importance

- मांसं बृहणीयानां, रसः तर्पणीयानां श्रेष्ठं ।

  च.सु.25/40

- दद्यात् मांसाद् मांसानि बृहणानि विशेषतः ।

  च.चि.9/49

THANK YOU